

Därför tror ingen på basinkomst

Magasinet Arena 2015(4)

I somras föreslog debattörerna Mikael Holmström och David Lindh införandet av en glesbygdslön på 12 000 kronor i ett antal utvalda försökskommuner.

Hjälpt av sommarens nyhetstorka virvlade förslaget runt i debatten ett tag, innan det arkiverades under verklighetsfrämmande utopier – i gott sällskap av andra medborgarlönsidéer

Förslaget var en god illustration av hur medborgarlönens förespråkare ställer till det för sig själva. Nivån som föreslås är i regel orealistisk, syftet oklart och de påstådda konsekvenserna bär tydliga drag av önsketänkande. I det här fallet föreslogs en månatlig utbetalning på 12 000 efter skatt i syfte att rädda landsbygden genom att få människor att (bland annat) starta nya restauranger, ägna sig åt friluftaktiviteter och konstnärligt skapande.

Förslaget lär naturligtvis inte förverkligas.

När den mer seriösa samhällsdebatten åter tog fart visade det sig att den – till ingens egentliga förvåning – fortfarande dominerades av fenomenet tiggande EU-migranter och de frågor denna problematik väcker. Få medborgarlönsförespråkare har höjt rösten i den debatten. Hur kommer det sig?

Frågan är inte retorisk. De utsträckta händer som numera finns utanför butiker och kaféer i hela Sverige, ställer frågor om det offentliga ansvar och om mänskliga rättigheter på sin spets. Situationen försätter enskilda, politiker, tjänstemän och näringsidkare i moraliska dilemman. Det nuvarande välfärdsystemets brister har blottats.

På pappret gäller följande i Sverige just nu: EU-rättens likabehandlingsprincip innebär att en EU/EES-medborgare med uppehållsrätt har rätt till bistånd på samma villkor som svenska medborgare. Upphållsrätt har till exempel den som har kommit till Sverige för att söka arbete och har en "verklig möjlighet" att få en anställning. När uppehållsrätt finns kan socialtjänsten stödd av likabehandlingsprincipen kräva motprestation av EU/EES-medborgare på samma sätt som av svenska medborgare, exempelvis rörande aktivt arbetssökande.

Även när uppehållsrätt saknas ska bistånd ges för att avhjälpa en akut nödsituation. Socialtjänstlagen ger alltså tiggare i Sverige – inte bara svenska medborgare – rätt till åtminstone någon form av stöd från kommunen.

Kommunerna gör dock väldigt olika tolkningar av regelverket, som uppenbarligen inte är tydligt nog. Exakt vad avses med en akut nödsituation? När har någon en "verklig möjlighet" att få en anställning? Är den som tigger aktivt arbetssökande? Den stora osäkerheten kring hur dessa frågor ska besvaras skulle kunna vara ett starkt kort för medborgarlönens förespråkare.

Människor är hungriga, situationen är ovärdig och rättsosäker. De problem som ett ovillkorat existensminimum skulle kunna lösa, har på kort tid blivit akuta och dominerar samhällsdebatten. Varför är då medborgarlönsförespråkarna så tysta?

En ledtråd till svaret finns i den olycksaliga termen medborgarlön. Det fanns en tid då införandet av en sådan sannolikt skulle utplåna tiggeriet i Sverige. Så är inte längre fallet eftersom många tiggare inte är svenska medborgare. Ju högre en medborgarlön sätts, desto mer skulle den öka och synliggöra den klyfta som medborgarskapet skapar inom landets gränser.

Få vill nog på allvar driva frågan att svenska medborgare ska få 12 000 efter skatt för att när andan faller på ägna sig åt friluftaktiviteter, samtidigt som icke-medborgare i landet tigger för brödfödan.

Betyder detta att idén om ett ovillkorligt existensminimum är död? Inte nödvändigtvis. Grundfrågan är vilket stöd vi är beredda att ge via skattsedeln till människor som inte kan försörja sig och som inte är svenska medborgare, men som likväl befinner sig i landet för att tigga och leta arbete. Svenska kommuner har länge trevande sökt svar på den frågan.

I Göteborg har kommunen gått samman med hjälporganisationer för att tillhandahålla både härbärg och förskola. I Malmö och Lund erbjuds subventionerade måltider och i nödlägen en biljett hem (Sds, 2014-10-14). Rätt att tälta på kommunal mark är en vanlig trätofråga. Otydliga regelverk gör att praxis för vad som gäller ofta etableras i efterhand genom domstolsbeslut. Kan Sverige bättre än så?

Tanken att det finns en minimistandard som ingen individ ska behöva leva under är en idé som många finner tilltalande, och som ingalunda tänkts enbart på vänsterkanten. Kanske enas vi i ett första skede om att tillgång till vatten, bajamajor och någonstans att tälta är vad det offentliga erbjuder alla i Sverige, oavsett hur aktivt man söker arbete.

Högre nivåer är tänkbara, men den övre gränsen sätts inte bara av vad som är normativt önskvärt, utan också av vad som är ekonomiskt möjligt i en värld med betydande rörlighet över nationsgränser.

Den som vill införa en basinkomst som inte är knuten till medborgarskapet måste således ställa in sig på att den realistiska nivån är väldigt låg. Så länge förespråkarna är ovilliga att acceptera denna realitet, lär deras inflytande även fortsättningsvis vara synnerligen begränsat.

Andreas Bergh, associate professor i nationalekonomi i Lund och välfärdsforskare vid Institutet för Näringslivsforskning (IFN).